

11. lecke

Szerkezetformáló szakpolitikák

A leckéhez felhasználható kötelező irodalom: jelen távoktatási anyag, továbbá: Bod Péter Ákos (2006): Bevezetés a gazdaságpolitikába. AULA Kiadó, Budapest, 2006. 12. fejezet.

Az 1. leckében az alábbi kérdésekre kap választ:

- Hogyan ítélik meg a közgazdászok a gazdaság szerkezetátalakításának lehetőségeit?
- Melyek a struktúrapolitika közvetlen és közvetett eszközei, hogyan jellemezhetők ezek?
- Van-e még iparpolitika?
- Az elmúlt 20 évben hogyan alakult a magyar struktúrapolitika?
- Hogyan jellemezhető a földdel kapcsolatos struktúrapolitika?

Követelmények

Ön akkor sajátította el sikeresen a tananyagot, ha

- Érvelni tudja a struktúrapolitika fontossága mellett!
- Vázoni tudja a struktúrapolitika európai és hazai történetét!
- Ismeri a struktúrapolitika közvetlen és közvetett eszközeit!
- Válaszolni tudja arra a kérdésre, hogy van-e még iparpolitika?
- Be tudja mutatni, hogy Magyarországon hogyan alakult a struktúrapolitika az elmúlt 20 évben !
- Értékelni tudja milyen szerepe van a struktúrapolitikában a föld kérdésének?

A 11. lecke alapfogalmai:

- iparpolitika
- struktúrapolitika
- csődeljárás, csődszabály
- agrárpolitika
- vidékfejlesztés
- közös struktúrapolitika
- egységes agrártámogatási rendszer
- addicionalitás

1. Bevezetés

Tevékenység: mérlegelje a piaci fetisizmust és a közjót célzó állami beavatkozás képviselőinek struktúrapolitikára vonatkozó nézeteit! (Eddigi tanulmányait szintetizálja!)

Vannak szakpolitikák, amelyek a **konkrét gazdaságszerkezeti aránytalanságok mérséklésére**, kívánt **szerkezeti arányok elérésére** irányulnak (pl.: infrastruktúra fejlesztés, technológiai váltást segítő oktatás).

1. Piaci **fetisiszták** szerint: a piac ezt is megoldja. A rokon pénzfetisiszták szerint pedig: a pénzügypolitikán túl nincs szükség struktúrapolitikára, a monetáris politikában benne van a struktúrapolitika is.
2. **Az állam gazdasági szerepét hangsúlyozók**: a közjóra irányuló kormányzat nem vonhatja ki magát ebből a feladtból sem. A költségvetési és monetáris keverékpolitikában benne van a struktúrapolitika is.
(A tények, a tapasztalatok azt követelik, hogy a 2. utat válasszuk!)

2. Állami szerkezetátalakítás – érvek és ellenérvek

Tevékenység: mérlegelje, hogy mely gazdasági, társadalmi területek milyen eszközzel befolyásolhatók a struktúrapolitika keretei között! Ebben a fejezetben Magyarország elmúlt 20 évének struktúrapolitikáját is megismerheti, törekedjen arra, hogy az ún. rendszerváltással kapcsolatos egyéb ismereteit is felhasználja az itt tanultak megértése során!

Legtöbb struktúraalakító lépés helyettesíthető költségvetési eszközzel. Pl.: elmaradott vidék munkanélkülisége felszámolható állami támogatással.

1. Jövedelemtranszferrel (ez csak segítés).
2. Régió infrastruktúráját fejleszteni lehet, költség-haszon elemzés támaszthatja alá.

II. világháború után Franciaország, Hollandia, Japán **nemzetgazdasági tervezés** keretei között alakította szerkezetpolitikáját. Az aktív állam adóztatott, nagy állami bürokráciát tartott fenn. → **Az ellenzők kerekedtek felül.** 1970-es évektől a neoliberaisok elutasítottak, visszaszorítottak minden iparpolitikát, struktúrapolitikát.

A szovjet típusú iparpolitika (tervgazdaság) riasztó példa volt. Voluntarizmusig torzult; gondoljunk a Rákosi korszak tervére: „vas- és acél országa” leszünk.

A részletes tervezés eltűnt nyugaton is, keleten is, de vannak **programok**:

- válságkezelő központok kialakítása,
- munkaerő-átképző intézmények létrehozása,
- kis- és közepes vállalkozások támogatása,
- állami kutatás koordinálása,
- infrastruktúra fejlesztése, támogatása.

A struktúrapolitika közvetlen eszköztára:

1. tulajdoni szerkezet átalakítása (államosítás, magánosítás),
2. állami tulajdonú vállalatok és pénzintézetek kormányzati felhasználása,
3. hadiipari fejlesztések, megrendelések,
4. születő iparágak támogatása,
5. az export szelektív vagy általános támogatása,
6. oktatás, kutatás szelektív vagy általános támogatása.

Közvetett eszközök:

1. környezetvédelmi, egészségügyi, munkavédelmi reguláció,
2. morális ráhatás, közvélemény-befolyásoló kampány.

Lássuk részleteimben:

1. **Tulajdoni reformok**: tartós változást szül.

- Szociális országok bukása → Kárpótlás (eredeti tulajdonos), a reprivatizálás révén más-más üzemméret, birtokstruktúra jött létre.
- Privatizáció lebonyolítása: részenként vagy egészben eladva más-más szerkezet alakult ki.
- 2. Állami tulajdonú vállalatok, bankok révén erőforráshoz juttathatja az állam a kívánt magánszférát:**
 - a. kockázatos, vannak magánszféra által került befektetések,
 - b. versenytörvénybe ütközhet.
- 3. Védelmi kiadások, hadiipar hatással vannak:**
 - a kutatásra – fejlesztésre
 - méretgazdaságosság elérésére
 - termelési és exportszerkezetre
 - energiaszerkezetre (pl.: francia atom üőtereje → nukleáris technológiája; Svéd csúcs haditechnika: Grippen (repülőgép-, járműipar),
- 4. Születő iparágak támogatása.** Magyarországon nehézipar, járműgyártás, pl.: Győr. (Véletlen: A II. vh. után jóvátételként fejlődött a szerszámgépipar → a Szovjetúnió kérése volt.)
- 5. Exporttámogatások.** Az OECD, IMF, WTO révén szűkül az exporttámogatási lehetőség. A közbeszerzéssel, a „vegyél hazai terméket” mozgalommal viszont az exportot és a szerkezetet is befolyásolhatják.
- 6. Oktatási rendszer.** Az oktatási rendszer mögött viszont a demográfiai viszonyok, a szülők-tanulók preferenciái, az oktatási intézményrendszer hagyományai és a belső fejlesztésének logikája áll, illetve a kormány oktatáspolitikája.

3. Van-e még iparpolitika?

Tevékenység: a cím költői kérdésével szemben gyűjtse össze azokat az érveket, amelyek az iparpolitika mellett szólnak!

Gyakran szinonim az iparpolitika és a struktúrapolitika (ipar nagy súlya miatt). (Angolszászoknál: filmipar, bankipar is az „iparban” van, tehát kiterjedetten használják.) Szűkebben értelmezve: kitermelő + feldolgozóipar.

Iparszerkezet átalakítás okai: (ugyan az, mint az általános szerkezetátalakítás)

1. Ahol a piac kudarcot vall, vagy a piac elfogadhatatlan (pl.: ágazati válság: acélipar, hajógyártás, bányászat, gépkocsiipar.)
2. Versenyképesség hosszú távon függ
 - a kutatás-fejlesztéstől,
 - az oktatási szerkezettől.
3. Ha a közjó veszélyeztetett, pl.: energiaellátás.

Iparpolitikai intervenció függ:

1. Állami aktivitás ellenes-e a politikai közeg (USA)?
2. Központosítást elfogadják-e (Japán)?

Függ:

- a parlamenti képviselők lobbijétől (útépítés, foglalkoztatás stb.),
- iparági szövetségek elvárásától.

Eltűnő eszközök:

1. Állami ipartelepítés.
2. Szubvencionálás.

3. Köztulajdonba vétel (gyengélkedőket). A kezdeteknél az állam alapított manufaktúrát, hadiüzemet, bankot, vasúttársaságot.
- (II. világháború után államosítás; '70-es évek magánosítás; 2010 államosítás (bankok)→Konjunktúrában államellenesség, válságban állam-szimpátia.
- 1993-2000 közötti fellendülés USA-ban kisöpörte az iparpolitika kifejezést, Japánban, ahol erős az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, stagnált).

Az iparpolitikára áttételesen ható eszközök:

1. Kereskedelep politika (vámemelés, nemzetközi iparági megállapodások).
2. Költségvetéssel, pénzügyi rendszerrel kapcsolatos intézkedések (adókedvezmény, szubvenció, kedvezményes hitelfinanszírozás, többletköltségek finanszírozása, állami garancia).
3. Szabályozási környezet megváltoztatása (hatósági előírás módosítása, árszabály felülvizsgálata, csőd- és felszámolási eljárási rend megváltoztatása, versenypolitikai intézkedések).
4. Infrastrukturális feltételek javítása (úthálózat, távközlés, kikötők, repülőtér, K+F intézetek javítása)←Szakpolitikai kérdések.

Magyarországi tapasztalatok 1989 után

A vállalat-, hitel- és bankkonszolidáció – mint sajátos szerkezet-átalakító intervenció. Rendszerváltással a vállalatok tömegesen váltak fizetéseképtelenné.

Kormány: **piacgazdasági számviteli** eljárást vezetett be, a **csődeljárást** kényszerítve ki. Piacgazdaságban a bejegyzett vállalatok 5-10 % a csődeljárás, felszámolás alá kerül, 1992 Magyarországon 25 % volt ez az arány.

Szigorú **csődszabály** következményei:

1. Megszűnt, hogy a vevők késedelmesen fizetnek.
2. Megszűnt, hogy a cégek évekig vegetálnak.
3. A hiteleket a bankok nem kapták vissza. A bankok inszolvensek (fizetéseképtelenek); a biztos követelés < mint amennyivel a befektetéseknek tartoznak. Prudenciális (körültekintő) szabályok alapján vissza kellett volna vonni a működési engedélyt. (A betétes ekkor bukna.)

A kormánynak lépni kellett. Tartani lehetett:

- a betétek elmenekülésétől,
- inflációtól,
- fontos ipari kultúrák megsemmisülésétől.

1. Kiválasztott cégeknél tőkét emelt az állam.
2. A bankok tőkéjét a költségvetésből kipótolta.

Majd: **a bankokat magánkézbe adta.**

A feltőkésítés → **bankkonszolidáció, adóskonszolidáció** a GDP 10%-ra emelte az eladósodást.

- Állami feladat volt(!?)
- Nem lehetett volna privatizálni.
- A feltőkésített vállalatok szintén magánkézbe kerültek (tőzsdék, stratégiai befektetők révén).

A vállalatfeljavító intézkedéseket az állam végezte. A nemzetközi piac ebben nem „segített”.

Piacgazdaságban ezt a feladatot:

- a tőkeerős bankok (befektetési),
- a vállalat felvásárlására szakosodott pénzügyi vállalatok,
- és a kockázati tőke társaságok végzik.

4. Agrárpolitika és a föld ügye

Tevékenység: e fejezet ismereteinek elsajátításakor elevenítse fel a 4. lecke 3. fejezetének ismeretanyagát, így megalapozott nézeteket alakíthat ki a mezőgazdasági politikáról és a földről!

Súlya nem indokolná, hogy foglalkozzanak vele – így gondolkonak azok, akik a gazdálkodás célját a jövedelemszerzésben s nem a szükségletek kielégítésében látják. Bár a mezőgazdaság hozzájárulása a GDP-hez valóban csekély arányú a fejlett országokban (2 – 5%), mégis minden ország foglalkozik vele. Okok:

- a vidékfejlesztés megköveteli,
- az EU költségvetésének közel felét a mezőgazdaság kapja
- ontológiai szükségletről van szó (Lásd 4. lecke 3. fejezet!)

A mezőgazdaságban a piac háttérbe szorult. Agrárprotekciónizmus érvényesül.

Állami beavatkozás okai:

1. A termelés a természettől, az időjárástól függ.
2. Termékek egy része romlandó. **Ciklikusan jelennek meg.** (Hosszú, rugalmatlan, mivel földhöz, ingatlanhoz kötődik.)

Keresletoldali sajátosságok:

3. Ár rugalmatlan a kereslet, csekély a kereslet jövedelemrugalmassága.

Továbbá:

4. Agrár fundamentalizmus; legalapvetőbb foglalkozás; családi gazdálkodás a nemzeti örökség része; mezőgazdálkodás = életforma.
5. A gazdag országok hatékonyságnövelő stratégiái (támogatással) lehetetlenítik a szegényeket.
6. Római szerződés céljai (önállóságra tör az EU):
 - mezőgazdasági termelékenység emelése,
 - a mezőgazdasági lakosság jövedelmének, életszínvonalának emelése,
 - agrárpiacok stabilitása,
 - élelmiszer ellátás garantálása.

1960-as évek Kövös Mezőgazdasági Program (**közös agrárpiac**), **közös struktúrapolitika** → **egységes agrártámogatási rendszer.** (Válságban: „búra alá vont” ágazat, a nemzetközi versenyben elmaradt, a piaci hatás kiiktatott.)

Európai Unióba lépők mezőgazdasági politikájának jellemzői

Az állami tulajdon felszámolták. A magán szférát káoszba (jogi zűrzavar, nyomott földárak) taszították. (Magyarország pl. a föld forgalmának rendezésére 7-10 évet kapott.)

Feladat:

- tulajdoni bizonytalanságok megszüntetése,
- birtokkoncentráció,
- versenyképes termelés, hatékony felvásárlás, értékesítés, feldolgozás, piacra jutás javítása.

A mezőgazdaság → közlekedést, vidékfejlesztést, oktatást, vízgazdálkodást, környezetvédelmet, infrastruktúrát érint.